

УДК 349.412

Заєць Олена Іванівна

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри земельного та аграрного права
Навчально-науковий інститут права
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Zaiets Olena

Candidate of Legal Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Land and Agrarian Law
Educational and Scientific Law School
Taras Shevchenko National University of Kyiv
ORCID: 0000-0001-7969-2465

DOI: 10.25313/2520-2308-2025-12-11730

ЗЕМЕЛЬНЕ ПРАВО; АГРАРНЕ ПРАВО; ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО;
ПРИРОДОРЕСУРСНЕ ПРАВО

ПРАВОВІ ЗАСАДИ СПРОЩЕННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ ВИМОГ ДО ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

LEGAL PROVISIONS OF SIMPLIFICATION OF ENVIRONMENTAL REQUIREMENTS FOR LAND USE IN MARTIAL LAW CONDITIONS

Анотація. Вступ. З прийняттям Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом було визначено взаємовідносини між нашою державою і ЄС, в тому числі стратегічні напрямки соціально-економічних реформ в Україні в різних сферах. Повномасштабне вторгнення РФ на територію України лише прискорило процеси європейської інтеграції. У червні 2022 р. Україна набула статусу кандидата на вступ до ЄС, що свідчить про значний прогрес у впровадженні реформ та наближенні до європейських стандартів. Однак результат не може бути гарантований заздалегідь і може бути призупинений на будь-якому етапі у разі серйозного та тривалого порушення країною-кандидатом цінностей, на яких базується ЄС. Наразі Україна прийняла значну кількість нормативно-правових актів у різних сферах з метою євроінтеграції. Значна частина з них прямо чи опосередковано спрямована на вирішення інших екологічних проблем. Водночас в умовах війни українське керівництво змушене вживати заходів щодо спрощення екологічних вимог до суб'єктів господарювання та інших зацікавлених суб'єктів. Мета цього – дати їм змогу вижити у надзвичайно складних соціально-економічних умовах, економічно стимулювати їх діяльність у різних сферах, в тому числі у сфері земельних відносин, і особливо забезпечити потреби оборони та критичну інфраструктуру. Але це може певною мірою суперечити євроінтеграційним цілям.

Мета. Метою статті є виокремлення, систематизація і розкриття правового змісту заходів щодо спрощення та зниження екологічних вимог до використання земель в умовах воєнного стану та Євроінтеграції України.

Матеріали і методи. Матеріалами дослідження є: 1) нормативно-правове забезпечення заходів щодо спрощення та зниження екологічних вимог до використання земель в умовах воєнного стану та Євроінтеграції України; 2) праці вітчизняних вчених-правників та практиків, які провадять свої науково-практичні дослідження у сфері земельного та екологічного права.

В процесі здійснення дослідження було використано наступні наукові методи: теоретичного узагальнення та групування; системного аналізу; логічного узагальнення результатів.

Результати. У науковій статті проведене дослідження заходів спрощення екологічних вимог до використання земель в умовах воєнного стану, яке спонукає до наступних висновків: 1) окреслені заходи спрощення та зниження екологічних вимог до використання земель є переважно позитивними мірами економічного стимулювання та інформаційної безпеки в умовах воєнного стану в нашій державі; 2) окремі з них, як-то встановлення пільг щодо плати за землю в умовах воєнного стану та спрощення процедури відшкодування втрат, виконують функцію економічного стимулювання раціонального використання та охорони земель, оскільки дозволяють акумулювати або отримувати кошти для здійснення

землеохоронних заходів; 3) в той же час ми вже сьогодні бачимо негативні наслідки запровадження заходів спрощення екологічних вимог, зокрема, до нецільового використання земель лісгосподарського призначення; 4) тому незважаючи на очевидну необхідність заходів щодо спрощення та зниження екологічних вимог до використання земель у воєнний час, їх довгострокова реалізація може спричинити негативні наслідки для довкілля та клімату. 5) Зокрема, ми пропонуємо безумовно повернути до законодавства обов'язок здійснення ОВД і CEO у всіх вище описаних випадках їх виключення, переглянути спрощені вимоги до зміни цільового призначення особливо цінних земель та земель лісгосподарського призначення на їх відповідність міжнародним зобов'язанням України, скасувати реалізацію експериментального проекту реконструкції після руйнування Каховської гідроелектростанції, повернутися до складання, розгляду та оприлюднення Національної доповіді про стан навколишнього природного середовища в Україні.

Перспективи. В подальших наукових дослідженнях пропонується зосередити увагу на додатковому прогностичному аналізі включення до чинного законодавства України заходів щодо спрощення екологічних вимог до використання земель у воєнний час. Це дасть змогу спрогнозувати їх вплив на Євроінтеграційні перспективи України.

Ключові слова: екологічні вимоги, економіко-правовий механізм природокористування та охорони довкілля, економічне стимулювання раціонального використання та охорони земель, земельні відносини, плата за землю, відшкодування втрат лісгосподарського виробництва, вилучення, відчуження земель, земельні торги, Державний земельний кадастр, державна реєстрація земельної ділянки, CEO, ОВД, екологічна інформація, екологічна громадськість, сталий розвиток, зміни клімату, Євроінтеграція.

Summary. Introduction. With the adoption of the Association Agreement between Ukraine and the European Union, the relationship between our state and the EU was defined, including the strategic directions of socio-economic reforms in Ukraine in various areas. The full-scale invasion of the Russian Federation into the territory of Ukraine only accelerated the processes of European integration. In June 2022, Ukraine acquired the status of a candidate for EU membership, which indicates significant progress in implementing reforms and approaching European standards. However, the outcome cannot be guaranteed in advance and may be suspended at any stage in the event of a serious and prolonged breach by a candidate country of the values on which the EU is based. Ukraine has currently adopted a significant number of regulatory and legal acts in various areas for the purpose of European integration. A significant part of them is directly or indirectly aimed at solving other environmental problems. At the same time, in conditions of war, the Ukrainian leadership is forced to take measures to simplify environmental requirements for business entities and other interested parties. The purpose of this is to enable them to survive in extremely difficult socio-economic conditions, to economically stimulate their activities in various areas, including land relations. But this may to some extent contradict European integration goals.

Purpose. The purpose of the article is to isolate, systematize, and disclose the legal content of measures to simplify and reduce environmental requirements for land use under martial law and Ukraine's European integration.

Materials and methods. The materials of the study are: 1) regulatory and legal support for measures to simplify and reduce environmental requirements for land use in conditions of martial law and European integration of Ukraine; 2) works of domestic legal scholars and practitioners who conduct their scientific and practical research in the field of land and environmental law.

In the process of conducting the research, the following scientific methods were used: theoretical generalization and grouping; system analysis; logical generalization of results.

Results. The scientific article conducted a study of measures to simplify environmental requirements for land use under martial law, which leads to the following conclusions: 1) the outlined measures to simplify and reduce environmental requirements for land use are mainly positive measures of economic stimulation and information security in the conditions of martial law in our country; 2) some of them, such as the establishment of benefits for land payments under martial law and the simplification of the procedure for compensation for losses, perform the function of economic stimulation of rational use and protection of land, as they allow accumulating or receiving funds for implementing land protection measures; 3) at the same time, we are already seeing the negative consequences of introducing measures to simplify environmental requirements, in particular, for the inappropriate use of forestry lands; 4) therefore, despite the obvious need for measures to simplify and reduce environmental requirements for land use in wartime, their long-term implementation may have negative consequences for the environment and climate. 5) In particular, we propose to unconditionally return to the legislation the obligation to conduct EIA and SEA in all the above-described cases of their exclusion, to review the simplified requirements for changing the purpose of especially valuable lands and forestry lands for their compliance with Ukraine's international obligations, to cancel the implementation of the experimental reconstruction project after the destruction of the Kakhovka hydroelectric power station, to return to the preparation, consideration and publication of the National Report on the State of the Environment in Ukraine.

Discussion. In further scientific research, it is proposed to focus on additional predictive analysis of the inclusion of measures to simplify environmental requirements for land use in wartime into the current legislation of Ukraine. This will allow predicting their impact on Ukraine's European integration prospects.

Key words: environmental requirements, economic and legal mechanism of nature management and environmental protection, economic stimulation of rational use and protection of lands, land relations, payment for land, compensation for losses in forestry production, land withdrawal, alienation, land auctions, State land cadastre, state registration of land plot, SEA, EIA, environmental information, environmental public, sustainable development, climate change, European integration.

Постановка проблеми. З прийняттям Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом було визначено взаємовідносини між нашою державою і ЄС, в тому числі стратегічні напрямки соціально-економічних реформ в Україні в різних сферах. Цей документ став основою для співпраці між ЄС та Україною, а також трансформаційних процесів в нашій державі. Повномасштабне вторгнення Російської Федерації на територію України лише прискорило процеси європейської інтеграції та сприяло розумінню важливості якомога швидшої гармонізації національного законодавства до законодавства ЄС та впровадженню відповідних змін. У червні 2022 року Україна набула статусу кандидата на вступ до ЄС, що свідчить про значний прогрес у впровадженні реформ та наближенні до європейських стандартів. Однак, хоча офіційні переговори щодо членства України розпочалися у червні 2024 року, результат не може бути гарантований заздалегідь і може бути призупинений на будь-якому етапі у разі серйозного та тривалого порушення країною-кандидатом цінностей, на яких базується Європейський Союз. Це підкреслює необхідність сталого та послідовного впровадження реформ урядом України.

Сьогодні можна констатувати, що Україна прийняла значну кількість нормативно-правових актів у сфері довкілля, сільського господарства, містобудування, енергетики та багатьох інших галузей права з метою європейської інтеграції. Значна частина з них прямо чи опосередковано спрямована на подолання зміни клімату у світі та вирішення інших екологічних проблем. Водночас ми спостерігаємо, що в умовах війни українське керівництво змушене вживати заходів щодо спрощення та зниження екологічних вимог до суб'єктів господарювання та інших зацікавлених суб'єктів, зокрема, землевласників та землекористувачів. Мета цього — дати їм змогу вижити у надзвичайно складних соціально-економічних умовах, економічно стимулювати їх діяльність у різних сферах, в тому числі у сфері земельних відносин, і особливо забезпечити потреби оборони та критичну інфраструктуру. В той же час це може певною мірою суперечити євроінтеграційним цілям.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемним питанням економіко-правового механізму природокористування та охорони довкілля, економічного стимулювання раціонального використання та охорони земель, плати за землю, відшкодування втрат лісгосподарського виробництва, розподілу та перерозподілу земель, в тому числі земельних торгів, вилучення та відчуження земель, зміни цільового призначення земельних ділянок, стратегічної екологічної оцінки, оцінки впливу на довкілля, екологічного інформування присвячені численні праці вітчизняних вчених. Так, Кулинич П.Ф. дослідив питання гармонізації земельного законодавства України з правом ЄС у системі земельної реформи [1]. Питання оподаткування

у природоохоронній сфері досліджені вченими Малишевою Н.Р., Кулиничем П.Ф., Волотіною Н.В. [2]. Гафурова О.В. і Марченко С.І. проаналізували правове регулювання фінансування природоохоронних заходів [3]. Правові проблеми економічного стимулювання раціонального використання та охорони земель в ході триваючої в Україні земельної реформи розкриті Бусуйок Д.М. та Заєць О.І. [4]. Складну земельно-правову природу відшкодування втрат сільськогосподарського та лісгосподарського виробництва розкрила в своїй монографії Лісова Т.В. [5]. Проблемні питання встановлення та зміни цільового призначення земель досліджені Правдюком В.М. [6] Коваленко Т.О., Заєць О.І. зосередилися на проблемах примусового відчуження та вилучення земель в умовах воєнного стану [7]. Генеза правового регулювання земельних торгів детально досліджена Коломійцевою Д.М. [8] Питання ведення Державного земельного кадастру та його об'єктів висвітлені у дослідженні Коваленко Т.О. і Заєць О.І. [9]. Коваленко Т.О. та Ризун Я.В. присвятили увагу особливостям правового режиму земель, які займало Каховське водосховище [10]. Данилюк Л.Р. дослідила роль екологічної інформації в механізмі екологічної та інформаційної політики України [11]. Окремі еколого-правові аспекти збройної агресії Російської Федерації проти України досліджені Ковтун О.М. [12].

Але слід відмітити, що переважна більшість проаналізованих праць вчених-правників була написана в мирний довоєнний період. Праці повоєнного періоду висвітлюють лише окремі екологічні аспекти використання земель. В той же час умови воєнного стану, оборонні потреби, Євроінтеграційний курс нашої держави та вжиті українським урядом заходи щодо спрощення та зниження екологічних вимог до використання земель у вищезазначених напрямках потребують нового науково-правового системного осмислення, ґрунтовного аналізу та визначення перспектив вдосконалення правового регулювання.

Метою статті є виокремлення, систематизація і розкриття правового змісту заходів щодо спрощення та зниження екологічних вимог до використання земель в умовах воєнного стану та Євроінтеграції України.

Матеріали і методи. Матеріалами дослідження є: 1) нормативно-правове забезпечення заходів щодо спрощення та зниження екологічних вимог до використання земель в умовах воєнного стану та Євроінтеграції України; 2) праці вітчизняних вчених-правників та практиків, які провадять свої науково-практичні дослідження у сфері земельного та екологічного права, зокрема, економіко-правового механізму природокористування та охорони довкілля, економічного стимулювання раціонального використання та охорони земель, плати за землю, відшкодування втрат лісгосподарського виробництва, розподілу та перерозподілу земель, стратегічної

екологічної оцінки, оцінки впливу на довкілля, екологічного інформування.

В процесі здійснення дослідження було використано наступні наукові методи: теоретичного узагальнення та групування (для виокремлення із масиву екологічного та земельного законодавства складу заходів щодо спрощення та зниження екологічних вимог до використання земель в умовах воєнного стану); системного аналізу (для характеристики складу заходів щодо спрощення та зниження екологічних вимог до використання земель в умовах воєнного стану); логічного узагальнення результатів (формулювання висновків).

Виклад основного матеріалу. Аналіз сучасного земельного та екологічного законодавства дає можливість виділити такі заходи щодо спрощення та зниження екологічних вимог до використання земель в умовах воєнного стану: 1) спрощення процедур вилучення та відведення земель, зміни цільового призначення земель, дотримання цільового призначення земель, доступу до інших природних ресурсів для потреб оборони та інших потреб; 2) спрощення процедури відшкодування втрат в земельній відносинах; 3) встановлення пільг щодо плати за землю в умовах воєнного стану; 4) скасування процедури оцінки впливу на довкілля та інших дозвільних процедур (наприклад, під час реалізації проекту відновлення Каховського водосховища); 5) звільнення від стратегічної екологічної оцінки Програми комплексного відновлення території територіальної громади; 6) обмеження доступу до екологічної інформації та офіційної інформації про землі; 7) обмеження участі громадськості у прийнятті екологічно значущих рішень. Маємо переконання, що можна віднайти і інші заходи в цьому напрямку, але розглянемо запропоновані нами вище.

1. Спрощення процедур вилучення, відчуження та розподілу земель, зміни цільового призначення земель, дотримання цільового призначення земель, доступу до інших природних ресурсів для потреб оборони та інших потреб включає наступне.

По-перше, під час війни в Україні було сформовано законодавство щодо примусового відчуження або вилучення землі та інших об'єктів на ній в умовах правового режиму воєнного стану [13]. Також прийнято зміни до ст. 20 Земельного кодексу України (далі — ЗКУ) щодо можливості зміни цільового призначення особливо цінних земель (включаючи сільськогосподарські) та лісових земельних ділянок з метою їх використання для цілей, не пов'язаних з лісовим господарством. Це допускається лише у разі: 1) розміщення об'єктів загальнодержавного значення, доріг, ліній електропередач та мереж електронного зв'язку, трубопроводів, дренажних та зрошувальних каналів, геодезичних пунктів, житла, соціально-культурних об'єктів, об'єктів, пов'язаних з видобутком корисних копалин, нафтових та газових свердловин; 2) розміщення промислових

та енергетичних об'єктів (включаючи технологічну інфраструктуру енергетичних об'єктів); 3) відчуження земельних ділянок для суспільних потреб або з мотивів суспільної необхідності; 4) віднесення до земель природно-заповідного фонду та інших природоохоронних цілей, історико-культурних цілей, цілей лісового господарства; 5) віднесення земельних ділянок до земель оборони. Зміна цільового призначення земельних ділянок лісового фонду та віднесення їх до земель оборони здійснюється без дотримання вимог щодо відповідності такої зміни документам територіального планування (комплексному плану просторового розвитку території територіальної громади або генеральному плану населеного пункту). Як бачимо, перелік потреб тепер деталізовано, але в той же час його тлумачення може бути максимально широким.

По-друге, власники та користувачі земельних ділянок не несуть відповідальності за невиконання вимог щодо використання землі за цільовим призначенням, що полягає у невикористанні земельної ділянки, право власності на яку виникло до запровадження воєнного стану (п. 3 Розділу X ЗКУ). Нагадаємо, що до повномасштабного вторгнення це вважалося порушенням цільового використання земельної ділянки і тягло ряд видів юридичної відповідальності.

По-третє, передача земельних ділянок державної та комунальної власності в оренду без проведення земельних торгів дозволяється, серед іншого, для розміщення виробничих потужностей підприємств, переміщених (евакуйованих) із зони бойових дій (у тому числі тих, що мають стратегічне значення для економіки та безпеки держави) (п. 4 Розділу X ЗКУ). Зміна цільового призначення земельної ділянки для цих цілей здійснюється:

- без відшкодування втрат лісгосподарського виробництва,
- без погодження з Кабінетом Міністрів України (зокрема, для території Ужгородського району, Закарпатської області) зміни цільового призначення земельних ділянок лісгосподарського призначення, без погодження із землекористувачем вилучення земельної ділянки з постійного користування;
- без розроблення документації із землеустрою (п. 11 Розділу X ЗКУ).

Розуміючи сучасні економічні та оборонні потреби, ми в той же час вже маємо негативні наслідки впровадження деяких заходів. В українських Карпатах можуть знищити частину лісових насаджень, аби прокласти на їхньому місці дорогу, зокрема для майбутнього вітропарку. Заплановані вирубки загрожують пралісу та його охоронній зоні, тому будівництво дороги там незаконне і загрожує унікальним екосистемам [17]. Окрім того, вирубка лісу та будівництво дороги в цій зоні порушує міжнародні зобов'язання України, зокрема Бернську конвенцію та Рамкову конвенцію про охорону та сталий розви-

ток Карпат. Також охорона та збереження пралісів є вкрай важливим в контексті запровадження в Україні вимог Регламенту ЄС щодо знеліснення та деградації лісів (EUDR) — резолюції ЄС, яка категорично забороняє будь-які дії в лісах такого типу [18].

2. *Встановлення пільг щодо плати за землю в умовах воєнного стану* є частиною механізму екологічного оподаткування, який в свою чергу є незамінною правовою формою економіко-правового механізму природокористування та охорони довкілля. Відповідно до ст. 283 Податкового кодексу України (далі — ПКУ) до земельних ділянок, які не підлягають оподаткуванню земельним податком, додано земельні ділянки, забруднені вибухонебезпечними предметами. Не сплачується податок і за земельні ділянки, непридатні для використання у зв'язку з потенційною загрозою їх забруднення вибухонебезпечними предметами, у випадку прийняття сільськими, селищними, міськими радами, військовими адміністраціями та військово-цивільними адміністраціями рішень про встановлення податкових пільг зі сплати місцевих податків та/або зборів у порядку, визначеному цим Кодексом. Особливості визначення земельного податку за земельні ділянки, що перебувають у консервації, або забруднені вибухонебезпечними предметами, або непридатні для використання у зв'язку з потенційною загрозою їх забруднення вибухонебезпечними предметами та звільнення від нього передбачені у ст. 283–1 ПКУ.

Ми вважаємо вищезазначений захід як заходом спрощення екологічних вимог в умовах воєнного стану, так і складовою економічного стимулювання раціонального використання та охорони земель. Останнє являє собою комплекс взаємопов'язаних заходів, спрямованих на підвищення зацікавленості осіб, що здійснюють використання земель, у збереженні та відтворенні родючості ґрунтів, здійсненні заходів з захисту земельних ресурсів від негативних наслідків господарської діяльності людини [14, с. 299]. Адже зазначені земельні ділянки підлягають виведенню з господарського використання і гуманітарному розмінуванню в порядку Закону України «Про протимінну діяльність в Україні», що частково фінансується самими землевласниками та землекористувачами. Виключення складає компенсація сільськогосподарським товаровиробникам, виробникам сільськогосподарської продукції за гуманітарне розмінування земельних ділянок сільськогосподарського призначення, яка здійснюється у повному обсязі відповідно до Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для здійснення компенсації витрат за гуманітарне розмінування земель сільськогосподарського призначення, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 березня 2024 р. № 284.

3. *Спрощення процедури відшкодування втрат в земельній відносинах* відбулося з внесенням змін до ЗКУ Законом України від 19 жовтня 2022 р. «Про

внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відновлення системи оформлення прав оренди земельних ділянок сільськогосподарського призначення та удосконалення законодавства щодо охорони земель». Раніше відшкодуванню підлягали втрати сільськогосподарського та лісгосподарського виробництва. Зазначеним законом залишено лише втрати лісгосподарського виробництва, які відповідно до ст. 207 ЗКУ включають втрати лісових земель та чагарників, а також втрати, завдані обмеженням у землекористуванні та погіршенням якості земель. Як і щодо попереднього заходу, відшкодування втрат лісгосподарського виробництва є правовою формою економіко-правового механізму природокористування та охорони довкілля та складовою економічного стимулювання раціонального використання та охорони земель. Як слушно писав Мірошниченко А. М., інститут відшкодування втрат є вагомим економічним важелем забезпечення пріоритетності земель сільськогосподарського призначення та лісових земель по відношенню до інших видів цільового використання. Особи, зацікавлені у відведенні земельних ділянок, змушені розглядати альтернативні варіанти, не пов'язані із виведенням з обороту сільськогосподарських та лісових угідь. З іншого боку, кошти, що надходять на відшкодування втрат, можуть бути джерелом фінансування витрат на поліпшення земель [14, с. 301].

У умовах воєнного стану статтю 208 ЗКУ та Розділ X було доповнено значним числом випадків звільнення від відшкодування втрат лісгосподарського виробництва, що так само ми оцінюємо як зниження екологічних вимог у сфері використання земель.

4. Наступним важливим заходом є *скасування процедури оцінки впливу на довкілля (ОВД) та інших дозвільних процедур* (на прикладі реалізації проекту відновлення Каховського водосховища).

Нагадаємо, що Каховська гідроелектростанція була зруйнована 6 червня 2023 року внаслідок вибуху, спричиненого російськими окупаційними військами. Масштабна екологічна катастрофа, спричинена руйнуванням дамби, є актом екоциду. Згідно з міжнародним правом, це воєнний злочин, оскільки руйнування дамб прямо заборонено, навіть якщо це військові об'єкти. З того часу минуло два з половиною роки. Незважаючи на сумні прогнози спеціалістів щодо цієї території, природа вирішила по-своєму. Каховське водосховище перетворюється на найбільший ліс у степовій зоні України. Молодий ліс росте (зараз 4–9 метрів заввишки), селяться тварини, розвиваються екосистеми. Кожен може побачити це на відео в інтернеті [15].

Українські екологи наполегливо пропонують зробити цю територію об'єктом природно-заповідного фонду. Але уряд України прийняв Постанову від 18 липня 2023 р. «Про реалізацію експериментального проекту реконструкції після руйнування

Каховської гідроелектростанції». Згідно з нею, реалізація експериментального проекту здійснюється без відведення земельних ділянок, відповідності містобудівній документації, отримання містобудівних умов та обмежень забудови земельної ділянки, проведення оцінки впливу на довкілля, отримання експертного висновку щодо проектної документації на будівництво об'єктів, отримання права на виконання будівельних робіт, а також без використання Єдиної державної електронної системи у сфері будівництва та оформлення речових прав на земельні ділянки. Наразі немає публічних даних про статус цього будівництва. Але в контексті нової екосистеми, що сформувалася і яку доведеться повністю знищити під час будівництва, ми підтримуємо екологів.

5. Наступним заходом є *звільнення від Стратегічної екологічної оцінки (СЕО) Програми комплексного відновлення території територіальної громади*. Відповідно до Закону «Про регулювання містобудівної діяльності» Програма комплексного відновлення території територіальної громади — це регіональна або місцева програма відновлення територій, яка визначає основні просторові, містобудівні та соціально-економічні пріоритети політики відновлення та включає комплекс заходів щодо забезпечення відновлення території територіальної громади, яка постраждала внаслідок збройної агресії росії проти України. Програма комплексного відновлення не є частиною містобудівної документації. Цей Закон передбачає, що Програми комплексного відновлення не підлягають СЕО, але все ж підлягають громадському обговоренню.

6. Наступний захід — *обмеження доступу до екологічної інформації*. Перший приклад — Національна доповідь про стан довкілля, яка не готується під час воєнного стану. Відповідно до ст. 25–1 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» екологічне інформаційне забезпечення здійснюється в тому числі шляхом підготовки центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони навколишнього природного середовища, і подання на розгляд Верховної Ради України щорічної Національної доповіді про стан навколишнього природного середовища в Україні, а після її розгляду Верховною Радою України — опублікування окремим виданням та розміщення в системі Інтернет. Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 7 лютого 1992 р. № 61 «Про забезпечення підготовки Національної доповіді про стан навколишнього природного середовища в Україні» у разі коли строк для подання щорічної Національної доповіді про стан навколишнього природного середовища в Україні припадає на період воєнного стану, Доповідь готується за весь період її неподання та подається протягом трьох місяців після припинення чи скасування воєнного стану.

Також під час воєнного стану доступ громадян та їхніх організацій до Державного земельного ка-

дастру обмежено, тобто обмежено в першу чергу доступ до даних державної реєстрації земельних ділянок. Зокрема, доступ до Публічної кадастрової карти України обмежено з міркувань безпеки. Це означає, що громадяни не мають вільного доступу до цієї інформації. Обмеження були запроваджені для запобігання можливому використанню даних на шкоду Україні та її громадянам з боку ворога [16]. Поряд з Розділом Х ЗКУ питання регулювання доступу до Державного земельного кадастру визначаються Постановою Кабінету Міністрів України від 7 травня 2022 р. № 564 «Деякі питання ведення та функціонування Державного земельного кадастру в умовах воєнного стану».

Останній з прийнятих законів, який обмежує доступ до Державного реєстру прав на нерухоме майно, є Закон України від 21 серпня 2025 р. «Про внесення змін до Цивільного кодексу України та деяких інших законів України щодо особливостей надання відомостей публічних електронних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції України, та деяких інших публічних електронних реєстрів».

7. *Обмеження участі громадськості у прийнятті екологічно значущих рішень* впливає з усіх вищезазначених пунктів. Адже якщо не проводяться ОВД, СЕО або обмежений доступ до офіційних екологічних даних, громадськість не залучається до зміни цільового призначення особливо цінних земель та лісових земельних ділянок — це ускладнює її можливості впливати на екологічно значущі рішення. Щодо вищезгаданого останнього закону журналістська спільнота та антикорупційні організації застерігають: документ надмірно обмежує доступ до інформації про права на землю та ускладнить викриття корупції.

Водночас не можна стверджувати, що під час війни екологічна громадськість не є активною. Як відмічають експерти, участь громадськості спонтанно модифікується, наприклад, в екологічну волонтерську діяльність, участь у грантових програмах тощо.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Проведене дослідження заходів спрощення та зниження екологічних вимог до використання земель в умовах воєнного стану спонукає до наступних висновків: 1) окреслені заходи спрощення та зниження екологічних вимог до використання земель є переважно позитивними мірами економічного стимулювання та інформаційної безпеки в умовах воєнного стану в нашій державі, хоча і обмежує участь громадськості у прийнятті еколого значимих рішень; 2) окремі з них, як-то встановлення пільг щодо плати за землю в умовах воєнного стану та спрощення процедури відшкодування втрат, виконують функцію економічного стимулювання раціонального використання та охорони земель, оскільки дозволяють акумулювати або отримувати кошти для здійснення землеохоронних заходів; 3) в той же час ми вже сьогодні бачимо негативні наслідки запро-

вадження заходів спрощення екологічних вимог, зокрема, до нецільового використання земель лісогосподарського призначення; 4) тому незважаючи на очевидну необхідність заходів щодо спрощення та зниження екологічних вимог до використання земель у воєнний час, їх довгострокова реалізація може спричинити негативні наслідки для довкілля та клімату. Тому їх включення до чинного законодавства України потребує додаткового прогностичного дослідження. В іншому випадку це не сприятиме сталому розвитку, запобіганню змінам клімату та, зрештою, Європейській інтеграції України. 5) Зокре-

ма, ми пропонуємо безумовно повернути до законодавства обов'язок здійснення ОВД і СЕО у всіх вище описаних випадках їх виключення, переглянути спрощені вимоги до зміни цільового призначення особливо цінних земель та земель лісогосподарського призначення на їх відповідність міжнародним зобов'язанням України, скасувати реалізацію експериментального проекту реконструкції після руйнування Каховської гідроелектростанції, повернутися до складання, розгляду та оприлюднення Національної доповіді про стан навколишнього природного середовища в Україні.

Література

1. Кулинич П. Ф. Земельна реформа в Україні: правові проблеми: монографія. Київ : Норма права, 2021. 308 с.
2. Децентралізація влади в Україні та розвиток екологічних та природоресурсних правовідносин : монографія / відп. ред. Н. Р. Малишева. Х. : Право. 2019. 304 с.
3. Гафурова О. В., Марченко С. І. Правове регулювання фінансування деяких природоохоронних заходів. *Право. Людина. Довкілля*. 2021. Vol. 12, № 1. С. 20–27.
4. Zaiets, O., Vlasenko, Y., Busuyok, D., Pozniak, E. Ecological aspect of legal provision of modern land reform as a factor of sustainable development. *European Journal of Sustainable Development*. 2021. 10 (1). P. 168–184. EID: 2-s2.0-85101098454 DOI: 10.14207/ejsd.2021.v10n1p168.
5. Лісова Т. В. Правове забезпечення відновлення земель: теоретичні та практичні проблеми : монографія. Харків : Юрайт, 2020. 396 с.
6. Правдюк В. М. Поділ земель за цільовим призначенням за законодавством України: монографія. К.: Алерта, 2018. 204 с.
7. Коваленко Т. О., Заєць О. І. Обмеження земельних прав громадян в умовах воєнного стану в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2023. № 76/2. С. 16–24.
8. Коломійцева Д. М. Генеза правового регулювання продажу земельних ділянок та прав на них на конкурентних засадах. *Часопис Київського університету права*. 2020. 1. С. 264–269.
9. Коваленко Т. О., Заєць О. І. Об'єкти Державного земельного кадастру України: сучасні правові новації та практика їх реалізації. *Держава і право: Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки / Ін-т держави і права імені В. М. Корецького НАН України*. Київ : Вид-во «Юридична думка», 2023. Вип. 93. 314 с. С. 130–147.
10. Коваленко Т. О., Ризун Я. В. Трансформація правового режиму земель, які займало Каховське водосховище. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету, Серія ПРАВО*. 2025. Вип. 90: частина 3. С. 29–35.
11. Данилюк Л. Р. Екологічне інформаційне забезпечення в механізмі екологічної та інформаційної політики України. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія ПРАВО*. 2024. Вип. 81: частина 2. С. 11–15.
12. Ковтун О. М. Еколого-правові аспекти збройної агресії Російської Федерації проти України. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія ПРАВО*. 2024. Вип. 83: частина 2. С. 103–109.
13. Заєць О. І., Сафонова К. В. Особливості правових форм набуття (реалізації) прав на землю у світлі повоєнних змін до земельного законодавства України. *Часопис Київського університету права*. 2022. № 1. С. 183–188.
14. Мірошниченко А. М. Земельне право України : Підручник. К. : Алерта, 2013. 512 с.
15. Який вигляд зараз має Каховське водосховище — відео. URL: <https://blik.ua/regions/6566-yakii-viglyad-zaraz-maye-kakhovske-vodoskhovishe-ekologi-shokovani-naslidkami-pidrivu-ges-rosiyanami-video> (дата звернення: 18.12.2025).
16. Державний земельний кадастр відновлює роботу в умовах воєнного стану. URL: <https://zemli.vkursi.pro/novini/derzhavnyj-zemelnyj-kadastr-vidnovlyuye-robotu-v-umovah-voennogo-stanu/> (дата звернення: 18.12.2025).
17. У Карпатах планують вирубати частину пралісів заради дороги: WWF-Україна б'є на сполох. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/u-karpatah-mozhut-znishchiti-chastinu-pralisiv-dlya-budivnictva-dorogi-307403/> (дата звернення: 18.12.2025).
18. WWF-Україна закликає ДП «Ліси України» анулювати лісорубні квитки на рубку в межах пралісу в Карпатах. <https://wwf.ua/?17899416/wwf-ukraina-zaklykaie-dp-lisy-ukrainy-anuliyuvaty-lisorubni-kvytky-na-rubku-v-mezhakh-pralisy-v-karpatakh#> (дата звернення: 18.12.2025).

References

1. Kulynych P. F. Zemelna reforma v Ukraini: pravovi problemy: monohrafiia. Kyiv, Norma prava, 2021. 308 s. [in Ukrainian].

2. Detsentralizatsiia vlady v Ukraini ta rozvytok ekolohichnykh ta pryrodoresursnykh pravovidnosyn: monohrafiia / vidp. red. N.R. Malysheva. Kh. Pravo. 2019. 304 s. [in Ukrainian].
3. Hafurova O.V., Marchenko S.I. Pravove rehuliuвання finansuvannya deiakykh pryrodookhoronnykh zakhodiv. *Pravo. Liudyna. Dovkillia*. 2021. Vol. 12, № 1. S. 20–27 [in Ukrainian].
4. Zaiets, O., Vlasenko, Y., Busuyok, D., Pozniak, E. Ecological aspect of legal provision of modern land reform as a factor of sustainable development. *European Journal of Sustainable Development*. 2021. 10 (1). P. 168–184. EID: 2-s2.0-85101098454 DOI: 10.14207/ejsd.2021.v10n1p168
5. Lisova T.V. Pravove zabezpechennia vidnovlennia zemel: teoretychni ta praktychni problemy: monohrafiia. Kharkiv: Yurait, 2020. 396 s. [in Ukrainian].
6. Pravdiuk V.M. Podil zemel za tsilovym pryznachenniam za zakonodavstvom Ukrainy: monohrafiia / V.M. Pravdiuk. K.: Alerta, 2018. 204 s. [in Ukrainian].
7. Kovalenko T.O., Zaiets O.I. Obmezhenia zemelnykh prav hromadian v umovakh voiennoho stanu v Ukraini. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii Pravo*. 2023. № 76/2. S. 16–24 [in Ukrainian].
8. Kolomiitseva D.M. Heneza pravovoho rehuliuвання prodazhu zemelnykh dilanok ta prav na nykh na konkurentnykh zasadakh. *Chasopys Kyivskoho universytetu prava*. 2020. 1. S. 264–269 [in Ukrainian].
9. Kovalenko T.O., Zaiets O.I. Obiekty Derzhavnogo zemelnogo kadastru Ukrainy: suchasni pravovi novatsii ta praktyka yikh realizatsii. *Derzhava i pravo: Zbirnyk naukovykh prats. Yurydychni i politychni nauky*. Vypusk 93 / In-t derzhavy i prava imeni V.M. Koretskoho NAN Ukrainy. Kyiv: Vyd-vo “Iurydychna dumka”, 2023. 314 s. S. 130–147 [in Ukrainian].
10. Kovalenko T.O., Ryzun Ya.V. Transformatsiia pravovoho rezhymu zemel, yaki zaimalo Kakhovske vodoshkovyshche. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho Natsionalnoho Universytetu. Serii PRAVO*. 2025. Vyp. 90: chastyna 3. S.29–35 [in Ukrainian].
11. Danyliuk L.R. Ekolohichne informatsiine zabezpechennia v mekhanizmi ekolohichnoi ta informatsiinoi polityky Ukrainy. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho Natsionalnoho Universytetu. Serii PRAVO*. 2024. Vyp. 81: chastyna 2. S. 11–15 [in Ukrainian].
12. Kovtun O.M. Ekoloho-pravovi aspekty zbroinoi ahresii Rosiiskoi Federatsii proty Ukrainy. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho Natsionalnoho Universytetu. Serii PRAVO*. 2024. Vyp. 83: chastyna 2. S. 103–109 [in Ukrainian].
13. Zaiets O.I., Safonova K.V. Osoblyvosti pravovykh form nabuttia (realizatsii) prav na zemliu u svitli povoiennykh zmin do zemelnogo zakonodavstva Ukrainy. *Chasopys Kyivskoho universytetu prava*. 2022. № 1. S. 183–188.
14. Miroshnychenko A.M. Zemelne provo Ukrainy: Pidruchnyk. K.: Alerta, 2013. 512 s. [in Ukrainian].
15. Yakyy vyhliad zaraz maie Kakhovske vodoshkovyshche — video. URL: <https://blik.ua/regions/6566-yakii-viglyad-zaraz-maye-kakhovske-vodoshkovishe-ekologi-shokovani-naslidkami-pidrivu-ges-rosiyanami-video> (data zvernennia 18.12.2025) [in Ukrainian].
16. Derzhavnyi zemelnyi kadastr vidnovliuie robotu v umovakh voiennoho stanu. URL: <https://zemli.vkursi.pro/novini/derzhavnyj-zemelnyj-kadastr-vidnovlyuye-robotu-v-umovah-voyennogo-stanu/> (data zvernennia 18.12.2025)
17. U Karpatakh planuiut vyrubaty chastynu pralisiv zarady dorohy: WWF-Ukraina b’ie na spolkh. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/u-karpatah-mozhut-znishchiti-chastinu-pralisiv-dlya-budivnictva-dorogi-307403/> [in Ukrainian].
18. WWF-Ukraina zaklykaie DP “Lisy Ukrainy” anuliuvaty lisorubni kvytty na rubku v mezhakh pralisy v Karpatakh. <https://wwf.ua/?17899416/wwf-ukraina-zaklykaie-dp-lisy-ukrainy-anuliuvaty-lisorubni-kvytky-na-rubku-v-mezhakh-pralisy-v-karpatakh#> [in Ukrainian].